

СТАНОВИЩЕ

на дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор” по област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки. Професионално направление

3.2. Психология на Блага Румянова Русева – докторант към ЮЗУ „Неофит Рилски”,

Философски факултет, катедра Психология

Тема на дисертацията: „Психологичен подбор и тренинг на лица, работещи в екстремални условия, с ВеОН-01”

Изготвил становището: доц. д-р Ергюл Таир, ИИНЧ-БАН

Дисертационният труд на Блага Русева е научно-изследователски проект, отразяващ разработването на съвременен и работещ инструмент за психологичен подбор и тренинг на лица, работещи в екстремални условия. *Актуалността* на темата е безспорна в контекста на динамичната и бързо развиваща се технологична среда, в която ролята на човешките ресурси за правилния подбор, обучение и повишаване на ефективността на служителите и организацията, като цяло е съществена и незаменима. Тази роля е още по-важна при селектирането и подготовката на специалисти, работещи в екстремални условия. В тази насока, дисертационният труд на Блага Русева предоставя доказателства за психометричните характеристики на БиОН-01 чрез оценка на валидността и надеждността на инструмента при кандидати и лица, работещи в екстремални условия.

Дисертацията е построена върху ясна концептуална основа, спазени са всички изисквания, касаещи както планирането и провеждането на психологически изследвания, така и разработването и представянето на този вид научни трудове. Трудът е структуриран в три глави, увод, изводи, ограничения на изследването, приноси, заключение, литература и приложения, разгърнати върху обем от 231 страници. Прави впечатление, че библиографската справка съдържа 242 литературни източника, от които 216 са на кирилица и 26 на латиница. Дисертацията е адекватно онагледена чрез 25 таблици и 43 фигури.

Теоретичната част на изследването подробно описва цялостния процес на подбор, като се представят както подходите за подбор - традиционен и алтернативен, така и източниците за набиране на персонал – вътрешни и външни. Специално внимание се отделя

на дейността в екстремални условия, оценката на компетентността и кадрите, психологическия подбор в България и най-вече на лица, работещи в екстремни условия и др. Изложението е стегнато, ясно и съдържателно, като свидетелства за добро познаване на проблема като цяло от страна на докторанта и умело разграничаване на специфичния аспект, който ще изследва.

Втора глава на дисертация представя *дизайна на изследването*, като се очертават целта, задачите и основните хипотези, предмета, обекта и методиката на изследването. Основно целта на работата е насочена към проверка на надеждността и валидността на инструмент за психологично изследване за целите на подбора и тренинга на лица, работещи в екстремални условия. Реализира се чрез две основни организационни и две научно-изследователски задачи. В съответствие с целта на разработката е осъществено проучване върху случайна извадка от 150 лица, работещи в екстремални условия и 30 кандидати за работа в професии, изискващи изпълнение на дейности в екстремални условия. Методиката на изследването, включваща апаратен метод „Вихрен” 2 и конструираният научно-изследователски комплекс БиОн-01 са детайлно описани и илюстрирани както като съдържание, така и като процедура на провеждане.

Статистическата обработка на данните е съобразена с целите на изследването като са приложени: честотен анализ, Колмогоров-Смирнов и графичен метод – Q-Q plots; тест на Ман и Уитни; тест на Уилкоксон; факторен и корелационен анализ. Съдържателната валидност на БиОн-01 се гарантира чрез заимстване от проверени и утвърдени методики като „Вихрен-2“, както и чрез включването на експерти с богат опит при конструирането на метода. Като важен психологически конструкт от БиОн-01 се въвежда ситуативната бдителност или коректното възприемане на ситуацията и адекватното ѝ интерпретиране. Прогнозиращата валидност се базира на високите позитивни корелации на БиОн-01 и „Вихрен-2“. Конструкт валидността се проверява чрез осъществяване на факторен анализ. Предпочетено е дву-факторно решение с Варимакс ротация, като полученият първи фактор е определен като оперативна надеждност, базирайки се на установените корелации между БиОн-01 и Вихрен-2, а вторият фактор - като липса на оперативна надеждност, отчитайки получения от факторния анализ резултат и съдържанието на субскалата. Проверката на вътрешната консистентност на първия фактор чрез коефициента алфа на Кромбах представя

напълно приемлива стойност ($\alpha=.85$) и свидетелства за надеждността на метода. Чрез трансформиране на суровия бал в стандартни показатели се извеждат нормите за БиОн-01.

Сравнението на резултатите на кандидати за работа и лица, заети в екстремни професии чрез теста на Ман и Уитни представя значими различия в познавателните и личностните характеристики. Предвидимо, показателите при лицата, заети в екстремни условия са по-добри по отношение на: вижиланс и разпределение на вниманието; емоционална стабилност и способност за действие при променлива и непредсказуема информираност; способност за поведенчески контрол при обременяване с повече от една дейност едновременно и др. Съответно, при тях са налице и по-малко на брой грешки в "Трекинг", което свидетелства за по-добрата им пространствена ориентация и въображение. Резултатите, получени след осъществяване на психологически тренинг с БиОн-01 подкрепят очакванията за подобряване на когнитивните и личностни характеристики на изследваните лица, работещи в екстремални условия.

В изводите към дисертацията са очертани основните постижения на работата, както и ограниченията на изследването, които са предимно времеви, т.е. невъзможността да се обхванат повече лица или методики, попълвани от едно и също лице за конкретен период от време, чието преодоляване би могло да доведе до съществени допълнения на методиката БиОн-01.

В **заключение** мога да подчертая, че авторът на настоящата дисертация е представил логично и завършено емпирично изследване, което има своите несъмнени научни и практически достойнства.

Позволявам си и някои бележки, кои са свързани както с необходимостта от изчистване на множеството правописни и пунктуационни грешки в текста, така и с препоръка за задълбочаване в бъдеще на проверката на валидността на метода чрез други психологически конструкти, защото при настоящата - методът, който е конструиран и този, който се използва за проверка са доста аналогични и сходни.

Представеният **автореферат** адекватно отразява дисертационната разработка като включва и приносите, и публикационната активност на докторанта, която впечатлява с 11

публикации (самостоятелни и в съавторство) в редица печатни издания, от които 9 по темата на дисертацията.

В заключение смятам, че дисертацията е по актуална и значима тема, представя способностите на докторанта да планира, организира и проведе научно изследване, чиито резултати подходящо да анализира и интерпретира. Всичко това ми дава основание да предложа на уважаваното научно жури да оцени дисертационния труд положително и гласувам с „Да” за присъждането на Блага Румянова Русева на образователната и научна степен „доктор”.

06. 03. 2017 г.

Член на научното жури:

(доц. д-р Ергюл Таир)